

Regionaal Economische Analyse Regio Rivierenland

Management samenvatting

Nijmegen, 15 september 2020

1. Economie in beeld, als basis voor vervolg

- De regionale samenwerking in Rivierenland is erop gericht om uitdagingen op economisch vlak gezamenlijk op te pakken. Het doel is vanuit de eigen unieke kracht het sociaal-economische profiel van de regio te verbeteren en ook in de toekomst een aantrekkelijk woon- en leefklimaat te bieden aan jong en oud.
- De regio legt daarbij de focus op drie speerpuntsectoren: agribusiness, logistiek en economie, en recreatie en toerisme.
- De huidige programmaperiode loopt eind 2020 af en om het ambitiedocument voor de volgende periode inhoudelijk te laden, heeft de regio behoefte aan inzicht in de sociaal-economische ontwikkeling in de afgelopen jaren en het perspectief voor de toekomst.
- Via een uitgebreide analyse van beschikbare feiten en cijfers en trends en ontwikkelingen wordt inzicht gekregen in economische structuur, arbeidsmarkt, vestigingsklimaat, woon- en leefklimaat en organiserend vermogen in het algemeen en de ontwikkeling van de speerpuntsectoren in het bijzonder.

2. Regionale economie in vogelvlucht

- De regio Rivierenland telt in 2019 ruim 25.000 vestigingen met 117.440 werkzame personen. Het aantal vestigingen is tussen 2010 en 2019 sterk gegroeid (+22,5%, o.a. dankzij ZZP'ers). Het aantal werkzame personen is na een dieptepunt in 2014 weer toegenomen.
- De regio heeft veel familiebedrijven (43%) en MKB (65%). De bedrijvendynamiek is relatief hoog, maar het aantal innovatieve bedrijven beperkt.
- Rivierenland kent een grotere uitgaande dan inkomende pendel. De regio is o.a. aantrekkelijk voor jonge gezinnen, maar jongeren in de studentenleeftijd trekken weg. Na 2025 wordt een afname van de beroepsbevolking verwacht. De beroepsbevolking is relatief laag opgeleid. De werkloosheid is beperkt en er wordt aanzienlijk beroep gedaan op arbeidsmigranten.
- Tot 2030 is volop aanbod van bedrijventerrein en de bereikbaarheid is goed, behalve qua congestie op A2 en A15.
- Het woon- en leefklimaat is aantrekkelijk, hoewel voorzieningen in kernen onder druk staan.

3. Sterkten en zwakten regionale economie

Economische structuur

- Veerkrachtige economie
- Dynamische ondernemerscultuur
- Banenmotoren: logistiek; recreatie en toerisme; zorg en welzijn
- Sterk herstel: bouw, industrie, zakelijke diensten

- Conjunctuurgevoelig/onzekerheid door corona-crisis
- Bepaalde innovatiekracht
- Draaideurregime: relatief veel 'starters' en 'stoppers'
- Geen incubators voor startende ondernemers
- Ankerpunten kennis ontbreken

Arbeidsmarkt, Onderwijs & Participatie

- Hoge participatie, lage werkloosheid
- Ondanks schaarste, onbenut potentieel
- Succesvol in realiseren banenafspraken
- Gezonde demografie: instroom gezinnen

- Relatief laag opgeleide beroepsbevolking en hoge mate van flexibilisering
- Arbeidsmigranten om tekorten aan te vullen
- Moeite om jongeren vast te houden
- Werkloosheid vooral migranten/laagopgeleiden
- Na 2025 krimpende beroepsbevolking

Fysieke bedrijfsomgeving

- Ruim voldoende bedrijventerreinen aanbod tot 2030
- Gunstige ligging belangrijke corridors
- Container terminal aanwezig
- Geldermalsen regionale knoop OV
- Mobiliteitsfonds

- Filevorming op A2 en A15
- Toekomstbestendigheid bedrijventerreinen
- Potentie containerterminal (nog) niet benut
- OV alleen via overstap naar nationaal netwerk

Woon- en Leefomgeving

- Relatief betaalbare koopwoningen t.o.v. randgemeenten grote steden
- Aantrekkelijk landschap diverse gemeenten als onderscheidende kracht
- Diverse regionale centra (Tiel, Geldermalsen, Zaltbommel, Culemborg)

- Geen (hoog)stedelijk milieu (van belang voor jongeren en expats)
- Voorzieningenniveau kernen onder druk
- Imago gemeenten niet altijd positief (vgl. Elsevier/Louter studie)

Organiserend vermogen

- Volop regionale samenwerking
- Arbeidsmarkt: zeer intensieve inzet maatschappelijk partners
- Relatief ruime mogelijkheden financiering projecten (via RIF/GG)

- Relatief weinig initiatief van bedrijven bij arbeidsmarktprogramma's
- Beperkte benutting van kennis en kunde van buiten de eigen regio

4. Verdieping speerpuntsectoren

A Agribusiness

- Kerncijfers: ca 2.000 bedrijven, 12.900 werkzame personen (11% totaal), ruim half miljard toegevoegde waarde

Kracht	Zwaktes/Aandachtspunten
<ul style="list-style-type: none">▪ Dé fruitteeltregio van Nederland	<ul style="list-style-type: none">▪ Krimp van werkgelegenheid in primaire sector
<ul style="list-style-type: none">▪ Grote toename werkgelegenheid (m.n. verwerking, handel, diensten)	<ul style="list-style-type: none">▪ Hardfruit onder druk: concurrentie bulk neemt toe (o.a. Polen)
<ul style="list-style-type: none">▪ Gestage groei toegevoegde waarde primaire sector	<ul style="list-style-type: none">▪ Champignonteelt onder druk: import vanuit Oost-Europa (o.a. Polen)
<ul style="list-style-type: none">▪ Compleet fruitcluster aanwezig (teelt, veiling, handel, techniek en onderwijs, versterkt via Fruit Tech Campus)	<ul style="list-style-type: none">▪ Hoog energieverbruik in de glastuinbouw
<ul style="list-style-type: none">▪ Gevarieerde samenstelling agrarische sector	<ul style="list-style-type: none">▪ Beperkte omvang verwerkende voedingsindustrie in de regio
<ul style="list-style-type: none">▪ Agrarische sector als drager van toeristische en recreatief landschap	
Kansen	Bedreigingen
<ul style="list-style-type: none">▪ Groente, fruit, champignons, passen binnen trend gezonde voeding	<ul style="list-style-type: none">▪ Langdurige Corona-crisis leidt tot langdurige vraaguitval
<ul style="list-style-type: none">▪ Klimaatadaptatie steden vraagt om 'groen in en rond de stad'	<ul style="list-style-type: none">▪ Afzetmarkten onder druk: o.a. Brexit-dreiging en importban Rusland
<ul style="list-style-type: none">▪ Cross-over tussen landbouw en toerisme verder versterken	<ul style="list-style-type: none">▪ Klimaat: vaker extreme weersomstandigheden: hitte, droogte, hagel
<ul style="list-style-type: none">▪ Toepassen innovaties t.b.v. automatisering en verduurzaming	<ul style="list-style-type: none">▪ Beschikbaarheid (buitenlandse) arbeidskrachten onder druk
<ul style="list-style-type: none">▪ Kansen ketensamenwerking o.b.v. big data (vermarkten en logistiek)	<ul style="list-style-type: none">▪ Forse investeringen verduurzaming zet druk op verdienmodel

Belangrijkste uitdagingen Agribusiness

- De regio Rivierenland kent een diverse samenstelling van de agribusiness sector. In de keten van ‘boer tot bord’ heeft de regio met name een sterke positie in de primaire productie en de handel en verwerkende industrie inzake fruit. De regio heeft de ambitie om internationaal (nog) toonaangevender te worden op het gebied van fruit, glastuinbouw, champignons en boomkwekerij. Daarbij staat Rivierenland voor drie prioritaire uitdagingen:

1

Realiseren hogere toegevoegde waarde op het primaire product en zoeken naar nieuwe verdienmodellen

- Kosten en concurrentie nemen toe en er ligt meer nadruk op duurzaamheid; terwijl de prijzen van primair product onder druk
- Boeren en handelaren moeten op zoek naar manieren om hun product hoogwaardiger af te zetten
- Naast hogere toegevoegde waarde ook verbreding: andere verdienmodellen, cross-overs recreatie/toerisme/energie
- De regio kan hierin ondersteunen door innovatiestimulering en ruimte te bieden voor vernieuwende initiatieven van ondernemers

2

Verduurzaming vraagt ruimte voor en investeringen in innovatie

- De landbouw heeft een opgave om te verduurzamen, bij voorkeur gebeurt dit niet door te saneren maar door te innoveren en te investeren. De regio kan hierin ondersteunen door het innovatie-ecosysteem te versterken en daarbij ook buiten de regio te kijken naar de aansluiting tussen regionale agribusiness en provinciale en landelijke programma's, proeftuinen en kennisinstellingen te verbeteren

3

Sterkere binding met regio

- De Nederlandse export van agrofoodproducten staat onder druk door opkomende concurrentie uit het buitenland. Naast het aanboren van nieuwe markten is ook het verkorten van regionale ketens wenselijk.
- Weersverandering vergt andere bescherming van gewassen, o.a. via (passende) teeltondersteunende voorzieningen.
- Een deel van de arbeid is seizoens- en tijdsgebonden en vergt inzet van o.a. arbeidsmigranten die passende voorzieningen nodig hebben.

B Logistiek & Economie

- Kerncijfers: ca 1.860 bedrijfsvestigingen, 20.300 werkzame personen (17% totaal), ca half miljard toegevoegde waarde

Kracht	Zwaktes
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Centrale ligging in Nederland (>30 mln. consumenten binnen 150 km) ▪ Uitstekende bereikbaarheid via weg (A2/A15) en nabijheid mainports ▪ Sterke specialisatie van de arbeidsmarkt in logistiek ▪ Containerterminal in regio aanwezig (nog niet volop benut) ▪ Groot aantal koplopers op het gebied van duurzame logistiek (L&G) ▪ Sterke regionale samenwerkingsstructuur arbeidsmarkt en innovatie ▪ Voldoende kavels (*) beschikbaar en in pijplijn (harde planvoorraad) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Filevorming op de A2 en A15 ▪ Geen per directe beschikbaarheid kavels XXL-distributiecentra ▪ A15 (nog) niet 'slim' ingericht (bijvoorbeeld geen meetlussen) ▪ Geen vulpunten voor alternatieve brandstoffen beschikbaar ▪ Naast CTU beperkte mogelijkheden multi/synchromodaal transport
Kans	Bedreiging
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Magazijnen kansrijk voor energietransitie (opweklocatie, full-electric) ▪ Diversifiëring van het regionale portfolio aan logistieke operaties ▪ Verduurzaming transportsector (Zero Emissie, LNG, Modal-shift) ▪ Verbeteren gebruik van containerterminal ▪ Structurele vraag naar XXL-distributiecentra (wel vraaguitval in 2020) ▪ Doorgroei E-commerce biedt kansen nieuwe vestigers aan te trekken ▪ Doortrekken A15 biedt kans op versterking corridorwerking richting Duitsland 	<ul style="list-style-type: none"> • Korte termijn impact Corona-crisis wisselend beeld in logistiek ▪ Lange termijn impact Corona-crisis kan leiden tot vraaguitval logistiek ▪ Toenemende congestie snelweg vormt bedreiging vestigingsklimaat ▪ Krimp van de beroepsbevolking na 2030 leidt tot meer strijd om talent ▪ Debat "verdozing" leidt tot strenge regels rondom XXL ▪ Winkelbevoorrading (belangrijk in regio) onder druk door e-commerce

* : Niet geschikt voor XXL-distributiecentra

Belangrijkste uitdagingen Logistiek & Economie

- De regio Rivierenland behoort tot de “logistieke hotspots” van Nederland, met name op het gebied van nationale distributie. De belangrijkste uitdagingen om de opgebouwde positie te versterken, zijn:

1

Arbeidsmarkt: meegroeien met technologische ontwikkelingen

- De eisen die bedrijven uit de logistieke sector stellen aan medewerkers zullen de komende jaren veranderen. Door de opkomst van robots en hogere automatiseringsgraad in distributiecentra ontstaat minder behoefte aan pure fysieke krachten. De vaardigheden die medewerkers op de vloer nodig hebben veranderen (werken met robots, zelfstandigheid, probleemoplossend vermogen). Ook ontstaat meer behoefte aan vakkennis op snijvlak tussen logistiek, techniek en ICT.
- Deze kennis is niet per definitie in de beroepsbevolking van de regio aanwezig, maar moet worden ontwikkeld.
- Uitdaging is om nieuw talent op te leiden en aan te trekken, maar ook bestaand personeel mee te nemen in de transities.

2

Verduurzaming transportsector

- Uitvoering van het Klimaatakkoord en Parijs-afspraken vraagt inzet van alle sectoren.
- De logistiek kan een belangrijke rol spelen in de energietransitie (o.a. energieopwekking, volledig-elektrische DC-operatie)
- Daarnaast heeft de sector de opgave het transport te verduurzamen. Dit betekent een zoektocht naar innovatieve logistieke concepten en investeringen in zero emissie voertuigen.

3

Goede bereikbaarheid via de weg behouden en multimodale propositie uitbouwen (basis is aanwezig)

- Een goede bereikbaarheid is voor de speerpuntsector Logistiek & Economie essentieel.
- De bereikbaarheid via de weg staat onder druk door congestie op de A2 en toenemende drukte op de A15-corridor.
- De regio moet zich actief blijven inzetten om bereikbaarheid (weg, spoor, OV en fiets) te versterken.
- Ook kan de multimodale propositie van de regio verder worden doorontwikkeld (ook met het oog op duurzaamheid); dit vergt forse investeringen.

C Recreatie & Toerisme

- Kerncijfers: ca 400 bedrijven, 6.700 werkzame personen (6% totaal), ca 440 mln. toegevoegde waarde

Kracht	Zwaktes
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gestaaag groeiende werkgelegenheid in de sector 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bekendheid beperkt ondanks behoorlijke R&T-traditie
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sterke evenementen (Fruitcorso, Appelpop en de Bloesemtocht) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Grote leisure attracties niet aanwezig in de regio
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Enige serieuze fruit-/bloesemregio van Nederland 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aanbod binnenrecreatie beperkt
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Onderscheidend aanbod qua waterrecreatiegebieden (jachthavens) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Alleen via overstap aangesloten op nationaal OV-netwerk
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Buitenrecreatie sterk (routes, omgeving, cultuurhistorie) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Groot deel verblijfsaanbod bevindt zich in kampeersegment
<ul style="list-style-type: none"> ▪ RBT werkt aan promotie en ontwikkeling aanbod in regio 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Versnipperd en ad hoc beleid gemeenten (projectmatig i.p.v. meerjarige investeringsagenda)
Kans	Bedreiging
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aanbod en arrangementen groeimarkt 65-plussers 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Korte termijn Corona-crisis zet financiën sector onder druk
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Behoefte authenticiteit past bij regio-DNA Rivierenland 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lange termijn Corona-crisis vraagt transitie (1,5 m samenleving)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Duurzame recreatie past bij profiel Rivierenland 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Versnippering regionale branding naar gemeente branding
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Horecavoorzieningen die lokale producten aanbieden 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Beschikbaarheid arbeidskrachten in o.a. horeca
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zakelijke markt groeit 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Campings als huisvesting voor arbeidsmigranten i.p.v. bezoekers
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Toenemende belangstelling duurdere vormen verblijfsrecreatie 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Milieu- en natuurgebied kan beperkingen opleggen (bijv. stikstof)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ontwikkeling met behoud van landschap ('belevingscompensatie') 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Grootschalige logistiek ('verdozing') en teeltondersteunende voorzieningen kunnen ruimtelijke kwaliteit/uitstraling verminderen
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lange termijn regionale investeringsagenda, eventueel met toeristisch investerings-/ontwikkelfonds (zo mogelijk revolverend) 	

Belangrijkste uitdagingen Recreatie & Toerisme

- Rivierenland behoort tot de 'landelijke' regio's van Nederlands met een aanzienlijk toeristisch-recreatief aanbod. Om voorbereid te zijn op de toekomst staat de regio voor drie opgaven.

1

Profiel en aanbod ontwikkelen voor groeimarkten

- De sterkst groeiende demografische groep zijn de 65-plussers: de 65-plusser van vandaag is koopkrachtiger, vitaler en mobieler dan de vorige generatie en gaat vaak buiten het hoogseizoen op vakantie, wat voordelen biedt qua spreiding over het jaar.
- In haar promotie zal de regio specifiek moeten bepalen welke iconen op welk moment in de etalage worden gezet om de leefstijlen verbinding-, inzicht- en stijlzoeker aan te trekken.
- Uitdaging is om als regio op de kaart te komen bij deze doelgroepen en passend aanbod te ontwikkelen (routes, B&B/hotels, etc.)

2

Meerjarige kwalitatieve impuls van het toeristisch-recreatieve aanbod met ruimte voor vernieuwing

- Consumenten zijn bereid om te betalen voor kwaliteit en onderscheidende concepten/ervaringen
- Doorontwikkelen dagrecreatief aanbod door verbetering routestructuren, vergroten toegankelijkheid kastelen en musea, verbinding attracties en binnensteden, beter zichtbaar en beleefbaar maken van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, etc.
- Toevoeging/upgrade/verduurzaming van/naar bijzondere accommodaties van hoge kwaliteit, bijvoorbeeld een hoogwaardig bungalowpark, een duurzaam icoonproject, accommodatie in een bijzondere setting, of accommodaties met zorg

3

De regio op één!

- De consument zoekt naar authenticiteit en regio's met een eigen verhaal. Rivierland heeft het profiel om hieraan tegemoet te komen.
- Intensivering regionale marketing, o.a. om post-Corona de bezoekersstroom weer op gang te brengen
- Ontwikkelen regionale arrangementen waarbij een relatie wordt gelegd tussen het verblijfs- en dagrecreatieve aanbod (bijvoorbeeld bij overnachting in een hotel in de regio, korting bij museumbezoek).
- Regionale producten in horeca: gebruik en imago van regionale agrarische producten binnen toeristische arrangementen (vers op tafel, eigen fruit uit de Betuwe en chrysanten uit de Bommelerwaard).

5. Prioritaire uitdagingen voor de komende programmaperiode

1. MKB ondersteunen bij transitie naar nieuwe economie

- Technologie is troef als het gaat om het creëren van meer toegevoegde waarde
- Digitalisering, automatisering en robotisering zorgen voor ‘vierde industriële revolutie’
- Uitdaging is om het regionale bedrijfsleven (m.n. MKB) daarin te laten meedoen en excelleren
- Rivierenland heeft zelf geen ankerpunten van kennis/innovatie, zet in op bovenregionale samenwerking
- Sluit aan bij landelijke proeftuinen/field labs/pilots of start eigen proeftuin i.s.m. landelijke kennisdragers
- Stimuleer start-ups op cross-over vlakken tussen agribusiness, logistiek, industrie, techniek, ICT

2. Arbeidsmarkt: van iedereen doet mee, naar iedereen groeit mee

- Maatschappelijke partners in Rivierenland zetten zich actief en succesvol in als het gaat om participatie
- Er is veel aandacht voor plaatsing en matching van mensen met afstand tot de arbeidsmarkt
- De arbeidsmarkt van de toekomst vraagt echter ook een nieuwe skills- én mindset:
 - 21st Century Skills: meer vakkennis vereist en o.a. ondernemerschap, creativiteit en probleemoplossend vermogen
 - Life Long Learning: snelle veranderingen in werkprocessen vragen aanpassingsvermogen/leervermogen van personeel
- Op dit moment zijn deze vaardigheden en mindset nog onvoldoende aanwezig in de arbeidsmarkt
- Bovendien bestaat risico dat in de toekomst sociale tweedeling ontstaat door beperkte aansluiting
- Dit vraagt vernieuwende impulsen en vormen van samenwerking tussen overheid, onderwijs, bedrijfsleven, werknemers en studenten
- Belangrijke doelgroepen: jongeren, laag opgeleiden, asielmigranten en arbeidsmigranten (EU)

3. Versnellen van verduurzaming

- Uitdaging om op middellange termijn te verduurzamen blijft aanwezig
- Sleutelrol voor bedrijventerreinen en glastuinbouw (o.a. opweklocatie, warmte-uitwisseling), maar ook duurzaam bouwen en duurzame mobiliteit
- Stimuleren van innovatie (nieuwe technieken) en uitrol van bewezen technieken (zonnepanelen, isolatie, bouw)
- Zorgen voor ontwikkeling vaardigheden beroepsbevolking (o.a. milieu/installatie technieken)

4. Bereikbaarheid blijft aandachtspunt

- Bereikbaarheid blijft een belangrijke rol spelen in het vestigingsklimaat voor bedrijven in de regio
- Er wordt toenemende congestie verwacht op A2 en A15, dit zet het vestigingsklimaat onder druk
- Rivierenland moet zich blijvend inzetten om dit gevaar te agenderen bij Rijk en Provincie
- Naast aandacht voor hoofdwegen ook verdere optimalisering van spoor, OV, fiets en andere, slimme vormen van mobiliteit.
- Daarbij kan de regio zelf aan de slag door gebruik van containerterminal te stimuleren en in te zetten op slimme mobiliteit

5. Versterk woon- en leefklimaat als troef in strijd om talent

- Het aantrekken van (jong) talent, hoog opgeleiden en professionals vormt een uitdaging voor alle regio's
- Concurrentie tussen regio's neemt toe door vergrijzing
- Rivierenland kan niet concurreren met omliggende steden op hoogstedelijke milieus, maar kan zich nog meer gaan onderscheiden op landschappelijke kwaliteit, recreatieve waarden, aantrekkelijke leefomgeving voor gezinnen, verenigingsleven etc.
- Op zoek naar balans tussen:
 - Connectiviteit steden in omgeving versus versterken lokaal voorzieningenniveau, waarbij door e-commerce vrijkomende panden in binnensteden/kernen anders worden aangewend
 - Versterken kwaliteiten landschap versus mooi wonen versus andere ruimteclaims

6. Schaalniveau van de regio overstijgen

- Door samenwerking met buurregio's, provincie en Rijk heeft Rivierenland meer kansen om de eigen ambities te realiseren
- Steeds bedenken wat de regio bij deze samenwerking wil 'brengen' en 'halen'

7. Mitigieren economische gevolgen Corona-uitbraak:

- Grote onzekerheid over economische gevolgen van Corona, maar impact Rivierenland in potentie groot
- Risico (1) grote (tijdelijke) werkloosheid: vooral werkloosheid in horeca, detailhandel en contactberoepen
- Risico (2) brede doorwerking economie: faillissementen en ontslag in andere sectoren (bouw, diensten)
- Taken hoofdzakelijk bij gemeenten en Rijk, maar regio kan op een aantal aspecten ondersteunen
- Regionale uitdaging (1): omscholen van personeel naar sectoren waar nog wel voldoende werk is
- Regionale uitdaging (2): groei realiseren door aantrekken nieuwe vestigers (o.a. logistiek)
- Regionale uitdaging (3): niet alleen mitigeren op korte termijn, maar ook investeren in de toekomst